

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ УЧАСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

У статті проаналізовано особливості комунікативних аспектів у системі вищої освіти, визначено психологічну специфіку взаємодії викладачів і студентів на міжособистісному рівні, а також окреслено особливості викладання, що підвищують ефективність навчального процесу у ВНЗ, створюють умови для самореалізації студента.

Ключові слова: спілкування, вища школа, педагогічний процес, викладач, студент.

The article analyzed the features of communicative aspects in higher education, defined psychological specificity of the interaction of teachers and students at the interpersonal level. And also outlined some features of teaching that enhance the effectiveness of teaching at the university, and create conditions for self-fulfillment of the student.

Key words: communication, higher school, pedagogical process, lecturer, student.

Проблема спілкування перетворилася в наш час на одну з найактуальніших у теоретичному і практичному аспектах. Як зауважує Бутенко Н. Ю. спілкування є однією з найважливіших умов об'єднання людей для будь-якої спільної діяльності [3, с. 260]. Це стосується, звичайно, також навчання й виховання, що і являють собою опосередковану спілкуванням спільну діяльність людей, одні з яких передають, а інші засвоюють накопичений людством досвід. У спілкуванні людина, з одного боку, виявляє для себе й інших свої психічні якості, а з іншого – розвиває і формує їх. Спілкуючись з іншими людьми, особистість засвоює загальнолюдський досвід, історично сформовані суспільні норми, цінності, знання і способи діяльності, формуючи себе як особистість і суб'єкт діяльності.

Проблему спілкування та його особливості в системі вищої освіти досліджували: Бацевич Ф. С., Бутенко Н. Ю., Винославська О. В., Кан-Калик В. А., Кузьмінський А. І., Нестерова О. Ю., Семенюк О. А., Філоненко М. М. Особливий інтерес в ході роботи для нас становили ідеї Бацевича Ф. С., викладені в працях “Атмосфера спілкування: спроба психолінгвістичного дослідження”, Делика І. С. “Спілкування в педагогічному процесі як соціально-психологічна взаємодія”, а також Нестерової О. Ю. “Педагогічна комунікація у вищій школі”.

Метою статті є дослідження комунікативних аспектів у системі вищої освіти, а також визначення психологічних особливостей міжособистісної взаємодії викладачів і студентів.

Учасниками комунікації у ВНЗ є викладачі і студенти. Людські взаємини в навчальному процесі повинні будуватися на суб'єктній основі, коли обидві сторони спілкуються як рівноправні учасники процесу спілкування. За дотримання цієї умови встановлюється не міжролевий контакт “викладач – студент”, а міжособистісний, у результаті якого і виникає діалог, а значить, створюється оптимальна база для позитивних змін у пізнавальній, емоційній, поведінковій сферах кожного з учасників спілкування [8, с. 158; 9, с. 205–209]. Таке спілкування між цими суб'єктами в системі вищої школи створює найкращі умови для розвитку творчого характеру діяльності студента, для формування його особистості, забезпечує сприятливий психологічний клімат і попереджує створення психологічних бар'єрів у процесі спілкування загалом.

Міжособистісна взаємодія – це інструментально-технологічний бік спілкування; взаємні дії учасників спілкування, спрямовані на співвіднесення цілей кожної зі сторін й

організацію їхнього досягнення в процесі спілкування [4; 5]. Для успішної взаємодії, педагогу потрібно навчатися разом зі студентами. Це припускає не тільки професійне, але й особисте удосконалення, розвиток гнучкості, спонтанності, мужності, готовності внутрішньо змінювати себе. Особа викладача впливає на студентів, коли вони самі розкриваються йому як особистості. Тоді викладач, відкритий до співтворчості, стає готовим до динамічної зміни позицій.

Відомо те, що ставлення до викладача студент часто переносить на предмет, що вивчається. Ось чому для викладача його педагогічна культура, організаторські й комунікативні вміння є дуже важливими елементами.

Педагогічне спілкування спрямоване не тільки на саму взаємодію з метою особистісного розвитку, але й на те, що є основним для самої педагогічної системи – на організацію освоєння навчальних знань і формування на цій основі вмінь [6, с. 258].

Результат навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі значною мірою визначається характером взаємодії між студентами й викладачами, організацією спілкування між ними. При цьому викладач вищої школи залишається основною ланкою в системі формування особистості фахівця. Викладач здійснює вплив на студентів не лише змістом своїх лекцій і інших навчальних занять, але й своєю особистістю, поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, інших людей і насамперед – до студентів.

Спілкування викладачів і студентів – це складне соціальне явище, відоме в науці як безліч відносно самостійних предметів дослідження. Викладач – мистецький комунікатор. Опанувавши власним тілом, обличчям, інтонацією і т. ін., він керує враженням, що справляє на оточення. Але часто викладачі не завжди усвідомлюють свою провідну роль в організації контактів. Як свідчить досвід, далеко не кожному викладачеві вдається здолати бар'єр фіксованої ролевої позиції, знайти належну манеру спілкування, зняти внутрішню напругу. З появою труднощів у спілкуванні близько 25% з них вважають, що ускладнення, які “виходять від студентів”, є наслідком їхньої невихованості [7, с. 64].

Бутенко Н. Ю. виокремлює три основні складові оптимального педагогічного спілкування.

По-перше, це високий авторитет педагога, який відразу забезпечить йому довіру аудиторії й інтерес до тієї інформації, що він планує запропонувати. Авторитет може бути результатом тривалої роботи з аудиторією і залучення її на свій бік за допомогою різних педагогічних прийомів [2, с. 58]. Прояв і критерій авторитетності педагога в учнів – їхня повага і любов до нього. Деякі педагоги міркують таким чином: люблять мене – добре, не люблять – теж нічого: пізніше зрозуміють, що це я роблю для них. Така думка помилкова. Любов вихованців до свого вихователя – не одне з найвизначальніших побажань, а могутній позитивний фактор педагогічного процесу. Усіх відомих педагогів, дуже різних людей і фахівців, об'єднує та обставина, що всіх їх дуже любили студенти, які, як правило, проносили цю любов через усе своє життя. Ця любов – могутній засіб і найважливіша умова успіху всього педагогічного процесу.

Друга умова успішності педагогічного спілкування – опанування психологією і прийомами спілкування, тобто педагог повинен бути добре підготовлений як практичний психолог.

І, нарешті, третя складова успіху – це накопичений досвід, це те, що в повсякденній практиці називається “спочатку вміння, а потім і майстерність” [3, с. 272].

Оскільки викладачеві постійно потрібно вступати в контакт зі студентами, то його доля в цьому плані – безперервна адаптація до окремих студентів, студентських колективів, що змінюються. Дуже дієвим способом контакту є гумор, але використовувати його потрібно вкрай обережно. Жарт, іронія, направлена викладачем на самого себе, поза сумнівом, покращує контакт зі студентами. Під час виникнення ситуації, коли викладач потрапляє в смішне становище, найкращий вихід – посміятися

разом зі студентами, найгірший – проявити незадоволеність, тим більше гнів. Гумор, іронія, дотепний вислів щодо нейтрального об’єкта також дають позитивний ефект.

Як бачимо, викладач ВНЗ постає перед студентами як фахівець і керівник процесу спілкування. Його репутація, авторитет, престиж значною мірою залежать від уміння спілкуватися, тонко відчувати аудиторію та окремого студента. Викладач повинен володіти не тільки професійними якостями, а й мусить глибоко знати про основні психологічні процеси, щоб оволодіти високим рівнем професійно-педагогічного спілкування зі студентами.

Отже, організація продуктивної міжособистісної взаємодії викладача і студентів з використанням усіх вищезгаданих методів підвищує ефективність навчального процесу у ВНЗ, створює умови для самореалізації, самовизначення студента, розкриває творчий потенціал особи, зменшує вірогідність виникнення конфліктних ситуацій між викладачем і студентом, формує ціннісні орієнтації й етичні якості з подальшим їх застосуванням у професійній діяльності.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Бодалев А. А. Восприятие человека человеком / А. А. Бодалев. – Л., 1965. – 129 с.
3. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : [підручник] / Н. Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 380 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovnyk.net/>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., 2004. – 1440 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : [навчальний посібник] / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
7. Мальковская Т. Н. Учитель – ученик / Т. Н. Мальковская // Педагогика и психология. Новое в жизни, науке, технике. – М. : Знание, 1977. – № 2. – С. 64.
8. Никонова А. Я. Психология труда учителя / А. Я. Никонова, А. К. Маркова. – М., 2001. – 420 с.
9. Паниотто В. И. Структура межличностных отношений / В. И. Паниотто. – К., 1975. – 128 с.